کاتێک سیاسەت ئاراستە راستو دروستەکانی لەدەست دەدات

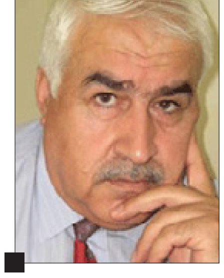

د. بورهان ا. یاسین

بەشی یەکەم

پێشەکی:

پێشوەچوونەکانی ئەم دوایەی پەیوەندیەکانی هەرێمی کوردستانو بەغدا وە شێوازی کاردانەوە سیاسیەکان لەسەر پانتایی سیاسی باشووری کوردستان زیاتر لەئەگەرێكو پرسیارێك لەخۆیان دەگرن. لەکۆی تێبینیو تێرامانەکان وا دەردەکەوی کە ئەو بنبەستە سیاسیەی پەیوەندیەکانی هەولێرو بەغدا پێیگەیشتووە ئەوەمان پێدەڵێ کە ئیتر چیتر ئیمکانی نیە کە ئەو بنبەستە پاڵبدرێتە پێشەوە یا خۆی لێ لابدرێ؛ ئەگەر ئەم جارەش ئەو بنبەستە پاڵبدرێتە پێشەوە ئەوا لەباشترین حاڵەتدا لەسەر حسێبی لایەنی کوردی دەبێت. لایەنێکی گرنگی کێشەکەش ئەوەیە کە سیاسەتەکانی دەسەڵاتی کوردی لەبەرامبەر بەغدا بەتەواوەتی بەبنبەستو شکست گەیشتوون. بەهەر حاڵ پارادۆکس (موفارەقە) ئەوەیە کە ئەو دەسەڵاتە دەیەوێ هەمان بنبەستو شکست بۆ خۆی، روو لەناوەوەی کوردستان بە تایبەتی بەرامبەر بەئۆپۆزیسیۆن، بکا بە"سەرکەوتن". ئەمەش خۆی لەخۆیدا تراژیدیایەکی تری سیاسەتە کوردییەکانەو بەئەگەری زۆریش لەبەردەوامیدا بەنەهامەتییێکی گەورە بۆ خەڵکی کوردستان تەواو ببێ!

ئەم وتارە بەشێوەی سەرەکی هەوڵێکە بۆ تیشکخستنە سەر ئەو بارودۆخەی کە باشووری کوردستان دووچاری بۆتەوە، بەتایبەتی بەجەختکردنەوە لەبابەتی پەیوەندیەکانی نێوان دەسەڵاتو ئۆپۆزیسیۆن. بۆ فەراهەمکردنی باسەکەش هەوڵ دەدەم کۆمەڵێك رەهەندو بابەت لەتابلۆیەکی یەکبوودا بخەمە ژێر رۆشنایی باسا.

سروشتی کێشەکان:

زۆر جار کەسو لایەنەکان دەکەونە هەڵەیەکی زۆر جددیەوە کاتێك بۆ تێگەیشتن لەو قەیرانەی کە ئەمڕۆ بەرۆکی پانتایی سیاسی لەباشووری کوردستان گرتووە، باس لەسەرەتای دروستبوونی ئۆپەراسیۆنی دیجلە یا هەندێ رووداوی تری لەو جۆرە دەکەن. لەبەرامبەردا دەمەوێ ئەوە جخت بکەمەوە کە تەواوی کێشەکە پێ لەکۆمەڵێك هەڵەی جددی هەڵدەگرێ کە هەر لەسەرەتای سەرلەنوێ دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عێراق، دوای کەوتنی دیکتاتۆر، سەرکردایەتی سیاسی باشووری کوردستان تێیان کەوت. ئەم هەڵە سیاسیانەش زیاتر دەربڕی خۆشبینیەکی سیاسی بێبنچینەو بێ بنەما بوو. ئەو خۆشبینیەش دەرهاوێشتەی خوێندنەوەیەکی بەهەڵەی سەرو بەری روانگە سیاسیەکە بوو. خوێندنەوەکەش بۆخۆی رەنگدانەوەو دەربڕی جیهانبینیەك بوو کە هی دوێنێیەکی زوو و کات بەسەر داچوو بوو، جیهانبینیەك کە خۆی لەو بڕوایە دەبینیەوە کە شێوەیەك لەشێوەکانی ئۆتۆنۆمی دەتوانێ چارەسەری کێشەی کورد بکات. دیوەکەی تری ئەو باوەڕەش ئەوە بووە کە دیمۆکراسی دەتوانێ ئەو زامنە بێ کە کورد لەچوارچێوەیدا بەمافەکانی بگات، بەبێ ئەوەی بیری لەوە کردبێتەوە کە سیستەمی هەڵبژاردن دەکرێ نەتەوەی سەردەست بکات بەخاوەنی پێگەی زۆرینەی دیکتاتۆری. لەلایەکی ترەوە لەم رۆژانەدا، دوای ئەوەی کورد زۆر درەنگ کەوت لەتێگەیشتنی ئەو مەسەلەیە، ترسێکی گەورە لەوە هەیە کە حکومەتی داهاتوو هی زۆرینە (تۆ بڵێ دیکتاتۆریەتی زۆرینە) بێو ئەگەرێکی هەرە بەهێزیش ئەوەیە کە کورد بێبەش بکرێ لەو حکومەتە زۆرینەیە...

سەیر ئەوەیە کەراستیەکی تاڵ بۆ کورد بەردەوام ئەوە بووە کە لەناو دامەزرێنەرە هەرە چالاکەکانی هێزی لەشکری عێراق لەسەرەتای بیستەکانی سەدەی رابردوو کۆمەڵێك ئەفسەرانی کورد هەبوون... ئەم راستیە دەبێ ببوایە بەدەرسێك کە نەوەکانی دواتر سوودی لێوەرگرنو ئەو مێژووە دووبارە نەکەنەوە. بەڵام لەکاتێکدا کە هەر ئێستا قەیرانی متمانە لەنێوان هەولێرو بەغدا دەگا بەئاستێکی زۆر ترسناك، سەرۆکی هەرێم بەبێ ئەوەی هەست بەگوناە بکاتو هیچ هێمایەکی دەربڕیبێ لەمەڕ هەڵەکردنی لایەنی کوردی لەدامەزراندنەوەی سەر لەنوێی دەوڵەتی عێراق، بەڕاشکاونە باس لەوە دەکات کە لەکاتێکدا شیعەو سوننە دوودڵ بوون لەدامەزراندنەوەی هێزی سەربازی عێراق "ئێمەی کورد" بووین بەسەرچاوەی سەرەکی دامەزراندنەوەی ئەو لەشکرە! بەم مانایەش کێشەی کورد لەگەڵ بەغدا ئەوە نیە کە کێ سەرۆك وەزیرانی عێراقە بەڵکو کێشەکە لەوەدایە کە لایەنی کورد لەڕابردوودا بەهەڵەداچوو، ئێستا لەپێگەیەکی هەڵەوە سیاسەت دەکات وە بەئەگەری زۆر لەداهاتووشدا باجی ئەو هەڵانەی بدات. ئێستا، بەو مانایە، هەڕەشەی گەورە بەغدا نیە بەڵکو هەڕەشە ئەوەیە کە هەڵگرانی لۆژیکی سیاسی هەڵەو جیهانبینیەکی چەوتو شکستخواردو سەرکردایەتی کورد دەکەن، وەك موتەکە لەسەر کێشە جوانو رەواکەی دانیشتوون؛ خەراپتریش لەوە ئەو کێشە جوانەیان کردووە بەدیوارێك خۆیانی لەپشت حەشار دەدەنو دەیکەن بەقەڵغانی بەرگریکردن لەخۆیان... بەردەوامی هاوکێشەکان بەم شێوەیە بەئەگەری زۆر کاریسەیەکی نەتەوەیی گەورە بۆ کورد بەدوای خۆیدا دەهێنێ.

پێگەی کورد:

لەتێڕوانینێکی بەپەلەدا لەبارودۆخی باشووری کوردستانو سیستەمە سیاسیەکەی، دەتوانین ئەوە بڵێین کە باشووری کوردستان لەم پێگەو بارودۆخەی کە تیایدا دەژێ نەئامادەیە بگات بەئاشتیەکی سەرکەوتوو وە نە شەڕێکی سەرکەوتوو لەگەڵ بەغدا. بەهانە سەرەکیەکانی ئەو بۆچوونەش ئەوەن کە؛ ١) سیستەمی سیاسی لەباشووری کوردستان لەژمارەیەکی یەکجار زۆر رەهەندەوە شکستی هێناوە لە بەرهەمهێنانی بەرەیەکی ناوخۆیی (سیستەمێکی سیاسی) بەهێز کە تیایدا تاك متمانەی بەسیاسیەکانی هەبێو وابەستەبوونێکی توندوتۆڵی بەو سیستەمە هەبێو لەڕێگەی سەرکردایەتێکی دلسۆزەوە ئامادەی هەموو خۆ بەختکردنێك بێت. ئامادەیی رۆژانی خەباتی شارو شاخی رابردوو لەخۆڕاگریەکی بێوێنەدا بەرامبەر یەکێك لەدڕندەترین رژێمە ستەمکارەکان چووە مێژووەوەو چیتر بوونی نیە. لەڕاستیدا ئەو وابەستەییە بەهێزە بەنەتەوەوەو ئەو خواستی قوربانیدانە لەسەر دەستی دەسەڵاتێکی گەندەڵ لە ٢٠ ساڵی دوایدا قەبرکرا. ٢) لەگەڵ ئەوەشی کە هاوپەیمانیەکی ستراتیژی لەنێوان پارتیو یەکێتی هەیە، بەڵام بەشێك لەو قەیرانەی کە هەیە زیاتر هی پەیوەندییەکانی نێوان پارتیو یەکێتیە تا هی کورد لەلایەك وە بەغدا لەلایەکی تر. هەنگاوەکانی ئەو دوو حزبە زیاتر هی گومڕاییو پرسی ئەوەی کە ئایا لە هەنگاوی داهاتوودا یەکێتی چەند برەوە دەبێ یا دۆڕاو؛ یا پارتی چەند سەرکەوتوو دەبێت یا چۆك شکاو.٣) لەدەزگا رەسمیەکانی هەرێمدا، وەك بڵێی هەر یەکەو لەجیهانی خۆیدا بژێ وایە، بەشێوەی جیا جیا هەڵسوکەوتیان لەگەڵ قەیرانەکەدا کردووە: پەرلەمان نەیتوانیوە بە جددی ئەم کێشەیە تاوتوێ بکات؛ سەرۆکی حکومەت لەچەند قسەو راگەیاندنێکی گشتی بەدەر، خۆی لەو باسو خواسانە نزیك نەکردۆتەوە؛ تەواوی فایلی قەیرانەکە لەدەست سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان (تۆ بڵێ سەرۆکی هەرێم) دابووە؛ ٤) لەپێگەی ئیقلیمیدا:

پشتبەستن بەو بۆچوونەی کە کورد لەبەرەو رووبوونەوەی سەربازیدا لەگەڵ بەغدا جارێکی تر ئەوەی بەسەر نایەت کە لە ١٩٧٥دا بەسەریهات، دەکرێ هەڵەیەکی زۆر کوشندە بێت. هەرچەندە پەیوەندیەکانی باشووری کوردستانو تورکیا بەرەوپێشچوونی

باشووری کوردستان لەم پێگەو بارودۆخەی کە تیایدا دەژێ نەئامادەیە بگات بەئاشتیەکی سەرکەوتوو وە نە شەڕێکی سەرکەوتوو لەگەڵ بەغدا

بەخۆوە بینیوە، بەڵام ئێستاش عێراق وەك وڵات ئەو ئامرازانەی بەدەستەوە هەن کە لەبادانەوەیەکی سیاسیدا وە بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو لەگەڵ تورکیا بگاتە لەیەکگەیشتنێك لەشێوەی ئەوەی کە لەجەزایر لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥دا لەنێوان عێراقو ئێراندا کرا بۆ پشتشکاندنی کورد. بەهانەیەکی گرنگ بۆ ئەو ئەگەری لەیەکگەیشتنەی تورکیاو عێراق دەکرێ زیاتر بەرهەمی ئەو باوەڕەی تورکیا بێت کە ئیتر رۆڵو کاریگەری "پ ك ك" بەپەیوەندی لەگەڵ پێشوەچوونەکانی خۆرئاوای کوردستانو زێدەبوونی رۆڵی "پ ك ك" لەوێو تەشەنەبوونو زێدەبوونی ئۆپەراسیۆنەکانی پکك لەباکووری کوردستان وا لەتورکیا بکات لەعێراق نزیك بێتەوە بۆ خەملاندنی تێگەیشتنێك لەسەر فایلی کوردی، کە تیایدا زۆر بە کورتی عێراق ئامادەیی پیشان بدات لەوەی کە بەکردار ئامادەی هاوکارییە لەپێناو لێدانو لاوازکردنی "پ ك ك". هەر لێرەشدا پرسیار ئەوەیە ئایا لەنێوان قەندیلو هەولێر هیچ جۆرە لەیەکتر گەیشتنێك هەیە بۆ ئەوەی رێگە لەئەگەرێکی ئەوها بگیرێ؟ سەیر ئەوەیە داگیرکەرانی کوردستان لە مامەڵەکردنیان لەگەڵ مەسەلەی کورد هەولێرو قەندیلیان لەیەکتر جیا نەکردۆتەوە، ئەوە بزاڤە سیاسیەکانی کوردستان خۆیانن کە هەولێرو قەندیل بەیەکەوە نابێنن! هەر گرێدراو بەمەشەوە، دەکرێ بڵێین کە مەرجێکی ستراتیژی خۆڕاگری باشووری کوردستان بەرامبەر بەغدا، لەئێستاو لەداهاتووشدا، ئەوەیە کە پەیوەندییەکانی ئەم بەشەی کوردستان لەگەڵ تورکیا نەك هەر گرنگە پارێزراو بن بەڵکو بەرجەستەترو سەقامگیرتر بن، وە لەش گرنگتر لەسەر هەندێ بنەمای درێژخایەن دارێژراو بن. بە بۆچوونی خۆم هەر کاتێك تورکیا لەگەڵ بەغدا رێککەوت بۆ لێدانی باشووری کوردستان ئەوا ئەو پێشوەچوونە بەپشتشکانی باشووری کوردستان تەواو دەبێ. دووریش نەڕۆیشتووین ئەگەر بڵێین پێشوەچوونێکی ئەوها باشووری کوردستان دەکا بەهەرێمێکی داخراو وەك کەرتی غەزەی فەڵەستین. هەر لێرەشدا دەبێ ئەوە بگوترێ رووداوێکی لەو چەشنە دەبێتە هۆی پاشوەچوونێکی زۆر جددی بۆ دۆزی کورد لەباکووری کوردستانیش. لەو گۆشەبینینەوەو بەکاربردنی ئەم لۆژیکە پێویست دەکات هێزەکانی باکووری کوردستان وە بەتایبەتی "پ ك ك" بەو پەڕی وشیارییەوە هەڵسوکەوت بکەن وە هەولێرو قەندیل زۆر بەوردیو لەئاستێکی هەرە جددیدا تەواوی هەڵو مەرجەکان لە پێکهاتەیەکی فراوانی یەکبوودا، لەهاوکێشەیەکی ستراتیژی موتەکامیلدا، شتەکان بخوێننەوەو تێگەیشتنی بۆ بکەنو بڕیارو هەنگاوەکانیان لەسەر دابڕێژن.

شەڕی هەولێرو بەغدا: کەی؟

هەروەك پێشتر ئاماژەم پێکرد، بۆ تێگەیشتن لەقەیرانی ئێستا ناکرێ، وە بگرە هەڵەیەکی گەورەشە، کە لەجولاندنی هێزی سەربازی عێراقەوە (تۆ بڵێ لەئۆپەراسیۆنەکانی دیجلەوە) دەست پێبکەین. بەباوەڕی خۆم هەر ئەو دەستورەی کە بەچارەسەر دادەنرێ بۆ کێشەکانی هەرێمو بەغدا کەچی لەهەمان کاتتدا هەمان دەستوور سەرچاوەی کێشەکانیشە: زۆر بەکورتیو بەچڕی، ئەوەی رژێمی بەعس لەبەیاننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠دا تیایدا سەرکەوتوو بوو کە چارەسەری کێشە بنچینەییەکان (ناوچە دابڕێنراوەکانو سنوورو...هتد) دوا بخات بۆ دوای ٤ ساڵ. ئەندازیارە کوردەکانی نووسینەوەی دەستوور لەعێراقێکی تر (واتە عێراقی دوای سەدام) قەبووڵیان کرد کە چارەسەری هەمان ئەو کێشە بنچینەییو حەیاتیانە دوابخرێ بۆ کاتی تر: بە مانایەکی تر دەتوانین بڵێین کە چارەسەری کێشەی کورد لەدەستوری عێراقدا بەهەمان روحی بەیاننامەی ئازار دارێژراوە! لەلایەکی ترەوە، ئەوەی زۆربەی زۆری کوردستانیان لەسەری کۆکن ئەوەیە کە هەر گیز، نە لەکۆندا نە هەنووکە وە نە لەداهاتووشدا، کێشەی کورد بەبێ بە چارەسەر گەیاندنی ئەو بابەتانە (ناوچە دابڕێنراوەکانو سنوورو...هتد) نە چارەسەر بووە وە نە چارەسەریش دەبێ.

لەوە دەچێت کە بەرەوڕووبوونەوەی سەربازی لەگەڵ بەغدا، کەم یا زۆر، بووە بەشتێکی حەتمی وە وای لێهاتووە کە پرسیار ئەوە نیە ئایا ئەو شەڕە روودەدات یا نا بەڵکو پرسیار ئەوەیە کەی روو دەدات وە لەوەش گرنگتر ئەوەیە ئایا کێو کام لایەن تەوقیتی ئەو شەڕە هەڵدەبژێرێ؛ ئەگەر ئەمجارەشیان نا ئەوا جارێکی تر... ئەگەری هەرە بەهێز ئەوەیە کە لایەنی کوردی لەتوانایدا نەبێ کاتی ئەو بەرەوڕووبوونەیە هەڵبژێرێ وە ئەگەر هەر بیشیکات ئەوا، وەك خووی دێرینەو لەمێژینەی خۆی، جارێکی تر بانگەشە بۆ هەمان بەهانە کۆن و ئامادەکەی دەکاتو دەڵێت "حەزمان لە شەڕ نەبوو، بەڵام چیبکەین دوژمنان ناچاریان کردین".

بۆ شیکردنەوەی ئەم بۆچوونە بەپێویستی دەزانم ئەوە بڵێم کە ژمارەیەکی زۆر مەرجی گرنگ هەن بۆ ئەوەی تۆ بتوانی کاتی شەڕ هەڵبژێریو لەو شەڕەشدا سەرکەوتوو بیت: ١) بە بۆچوونێکی هەرە باو، کە سەرەتا هی ژەنەڕاڵی روسی (کلاوسۆویچ)ە، ئەوەیە کە "شەڕ بەردەوامی سیاسەتە، بەڵام بە ئامرازی تر" وە هەر دامەزراو لەسەر ئەم بۆچوونە ماوتسی تۆنگ دەڵێ "شەڕ سیاسەتێکی خوێناویەو سیاسەتیش شەڕێکی ناخوێناویە". هەر بیناکراویش لەسەر ئەو بۆچوونەوە گرێدراو بەوەوە، دەکرێ بڵێین هەر وەك چۆن سیاسەتی دەرەوە درێژکراوەی سیاسەتی ناوەوەیە، هەر ئەوهاش دەکرێ بڵێین دەسەڵاتو سیستەمێکی سیاسی شکستخواردوو لەناوەوەی باشووری کوردستان لەکاتی جەنگدا، لەباشترین حاڵەتدا، ئەو شکستەی خۆی لەناوەوە درێژ دەکاتەوە بۆ دەرەوەی خۆی: سیاسەتێکی ناسەرکەوتوو و ناکارامە لەناوەوە ناکرێ سەرکەوتنی لێ بەرهەمبێ لەکاتی درێژکردنەوەیدا بۆ دەرەوەی خۆی.

٢) کاتێك گوتاری ناسیۆنالیزم بوو بەگوتاری یاریکردن بە هەستو نەستی خەڵك ئەوا چوون بۆ شەڕ لەچوارچێوەی ئەو جۆرە گوتارەدا تەنها شکستو تراجیدیای لێدەکەوێتەوەو بەرهەمەکەشی کۆمەڵێك نەهامەت دەبێ. پێویست ناکات خەڵکی کورد بۆ چەند جارێکی تریش دووچاری شەڕو پێکدادانی خوێناویو کۆمەڵێك تراژیدیا ببێتەوە ئەوجا بگەڕێتەوەو بڵێ هەستو نەست بۆ ناسیۆنالیزم بەس نیە بەڵکو ناسیۆنالیزم لەبەرەوڕووبوونەوەدا دەبێ پشت بەخوێندنەوەی عەقڵانیو کۆمەڵێ راستیو فاکتو لێکۆڵینەوە ببەستێ. هەر بۆ پشتراستکردنەوەی رووە عەمەلیەکەی ئەو بۆچوونە دەتوانین بڵێین کە گوتاری ناسیۆنالیزم لەناو چەقی ئەو قەیرانە جددیەی بەغداو هەولێردا گوتارێکە کە لەسەر بنچینەی هەندێ هەستو نەستی بێ بنەما دامەزراوە. دەکرێ بۆ ئەم بۆچوونەش، تەنها وەك نموونە، ئاماژە بەڕاگەیەندراوی بریکاری وەزارەتی پێشمەرگە بکەین (بەر لەچەند رۆژێك) کە دەڵێ بەسیاسەتی حەکیمانەی بارزانی نەك هەر توانای بەرەوڕووبوونەوەی عێراقمان هەیە بەڵکو توانای بەرەوڕووبوونەوەی هەموو ئوممەی عەرەبیشمان هەیە. دەکرێ مرۆڤ بەفاکتێك لەو بریکارە بپرسێ ئایا کاتێك بودجەی هەرێمی کوردستان زیاتر لە ٩ ملیار دۆلار بوو وە مووچەی پێشمەرگە لەدەرەوەی ئەو بودجەیە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دابین دەکرا کەچی دەسەڵاتی کوردی توانای ئەوەی نەبوو ژیانی ماددی پێشمەرگە لەشێوەی کەمترین خۆشگوزەرانی فەراهەم بکا، ئەی ئەوە چیە وا دەکات کە هەمان دەسەڵات لەکاتی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ بەغداو بڕانی ئەو هەموو بودجەو ئیمتیازاتە ماددیانە بتوانێ هێزێکی پێشمەرگەی تێرو شەڕکەر لەسەرپێ راگرێ؟